

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ ДО ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ВИДУ ДІЯЛЬНОСТІ РЯТУВАЛЬНИКА

*Світлична Н.О., к.псих.н., доцент
Національний університет цивільного захисту України.*

Проблема формування психологічної готовності майбутніх рятувальників ДСНС України є професійно значущою, оскільки від неї залежить не тільки ефективність службової діяльності, але й особистісна безпека фахівця. Тривале виконання службових обов'язків у складних та екстремальних умовах надзвичайної ситуації призводить до дезадаптації, зниження опору організму, нервово-психічного перенавантаження особового складу, результатом чого є розвиток у працівників стійких негативних психічних станів.

Психологічні особливості діяльності фахівця-піротехніка найбільше повно розглянуті на прикладі військових саперів ЗСУ миротворчих місій. Так, ученими описані особливості перебування військових в іншій країні, виконання миротворчої операції, а також стрес-фактори загального характеру такі, як: погодні умови, особливості місцевості, відсутність інформації про наявні міни, їх види, - тобто все те, що призводить до дезадаптації та подальшого ускладнення повернення у робочий стан [3]. Виходячи з цього, максимальної актуальності для підтримання робочого стану військових саперів набуває питання психологічного супроводу їх діяльності.

Діяльність фахівців піротехників є екстремальною, перш за все, через те, що вони контактують із вибухонебезпечними предметами. Виконання саперних робіт має низку стресогенних чинників, таких як стан розгубленості при ускладненні в ідентифікації вибухонебезпечних предметів ВВП, що може призвести до детонації. Такі ситуації викликають у саперів відчуття тривоги та нервової напруженості, які, в свою чергу, можуть компенсуватись значною стресостійкістю особистості. На піротехників, при виконанні ними діяльності під час військових дій, впливають також і додаткові стрес-фактори такі, як стан невідомості того, що може трапитися в будь-який момент та страх за власне життя [4].

Так, у роботах О.В. Недвиги визначено особистісні переживання саперів, які є дезадаптивними та пригнічують їх нормальний функціональний стан. До таких відносять: страх попасти під ворожий обстріл, страх отримати важкі поранення з подальшою інвалідністю, страх травмування та загибель колег, страх стикнутися з ВВП невідомого саперам типу [2]. Досліджуючи проблему адаптації до умов, у яких військові сапери повинні виконувати діяльність з розмінування, науковець визначає, що основним фактором в цьому випадку є час. Іншими словами, сапери повинні адаптуватися до погодних умов, температурного режиму, скласти орієнтовну картину і перелік тих ВВП, з якими вони можуть стикнутися при обстеженні території.

Не менш значущим чинником для підтримки нормального психічного стану, на думку деяких авторів, є психологічна підготовка та розвиток стресостійкості сапера [2]. Для професійного становлення та виконання робіт з розмінування стресостійкість для піротехніка є однією із найважливіших професійно – важливих психологічних якостей. У таких умовах слід згадати про дію компенсаторних механізмів психіки людини. У нашому випадку однією з компенсаторних якостей особистості піротехніка є схильність до ризику, як індивідуально-психологічна риса, що дозволяє швидше адаптуватися до перебування в надекстремальних умовах. Як визначає у своїй роботі О.В. Дишкант, схильність до ризику, з одного боку, може бути сталою характеристикою особистості, а з іншого, змінюватися під впливом різних факторів, таких як надмірний стрес, наявність або відсутність інформації про ситуацію навколо, діяльність у складі підрозділу, розподіл відповідальності [1].

Екстремальні умови професійної діяльності тісно пов'язані із постійною дією надзвичайних факторів, у тому числі таких, що становлять соціальну небезпеку. Суб'єкт в екстремальних умовах діяльності схильний до виникнення негативних функціональних станів типу (стрес, монотонія, сильне стомлення і т.д.), які негативно позначаються на регуляції діяльності. Робота в таких умовах здійснюється з постійним залученням функціональних резервних можливостей компенсаторного типу та внутрішніх резервів організму і вимагає обов'язкового відновлення. Під терміном “психологічна готовності рятувальників до екстремального виду діяльності” зазвичай мається на увазі комплексне психологічне утворення, яке має складну динамічну структуру, що передбачає функціональний взаємозв'язок між усіма компонентами. У залежності від функціонального навантаження в процесі професійної діяльності трансформуються змістові характеристики, об'єднуючись у певні блоки особистісних якостей.

Готовність до професійної діяльності майбутніх рятувальників - складне за змістом і різноманіттям проявів багатофакторне соціально-психологічне та індивідуально-психологічне явище. Його безпосереднім субстратом виступають конкретні явища та процеси індивідуальної та групової психології. Існують певні індивідуально-психологічні, соціотехнічні та організаційні передумови перетворення стратегій саморегуляції у доланні труднощів, які ситуативно змінюються, у стійкі властивості особистості. Стійкість людини до виникнення різних форм стресових реакцій визначається насамперед індивідуально - психологічними особливостями і мотиваційною орієнтацією особистості. Слід зазначити, що екстремальний вплив не завжди впливає на ефективність діяльності, яка виконується. У протилежному випадку взагалі було б неможливе успішне подолання труднощів, що виникають при ускладненні умов. Однак робота у стресогенній ситуації обов'язково призводить до додаткової мобілізації внутрішніх ресурсів, що може мати несприятливі відстрочені наслідки.

Військова агресія РФ в Україні та безліч терористичних атак, направлених проти мирного населення та критичної інфраструктури країни, ще більше ускладнило діяльність працівників ДСНС. Водночас, зросла необхідність в ще більш ефективному та оперативному усуненні наслідків ворожих атак. Особливо варто виділити роботу піротехніків та психологів, чия діяльність виявилася в край необхідною в умовах воєнних дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дишкант О.В. Схильність до ризику як особистісне утворення в структурі особистості співробітників МНС. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2006. №3(1). С. 144 – 151.
2. Недвига О.В. Психологічні особливості діяльності саперів під час розмінування території Південного Лівану. Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали II міжнар наук.-практ. конф. (Київ, 10–11 лютого 2017 р.). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 131–135.
3. Пішко І.О. Умови та особливості військово-професійної діяльності миротворчих підрозділів. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка». 2010. №2. С. 124-126.
4. Платонов ВМ. Психологічний аналіз професійної діяльності піротехнічних підрозділів ДСНС під час військових дій. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2022. № 1(3). С. 51-61.